

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ДЕЯКИХ ПОНЯТЬ БІБЛІОТЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Автор аналізує зміст понять «інформаційний ресурс», «інтегрований бібліотечно-інформаційний ресурс», «депозитарій», «єдиний фонд» тощо, розглядає процес інтеграції бібліотечно-інформаційного ресурсу (БІР) за умов впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та представляє структуру інтегрованого БІР.

Ключові слова: *терміносистема, бібліотечно-інформаційний ресурс, інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів, структура інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу.*

Для ефективного формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського необхідно переосмислити деякі основні поняття, поширені в бібліотечному середовищі.

Базові поняття в кожній сфері діяльності утворюють певну терміносистему. Така система з'являється тоді, коли певна сфера діяльності сформувалася на достатньому рівні, має власну теорію, виявлені й усвідомлені всі свої основні поняття й зв'язки між ними, і створюється фахівцями із свідомо відібраних, а в певних випадках й спеціально сконструйованих слів і словосполучень, тобто термінів. Терміносистема не є статичним явищем, навпаки, її рухливість свідчить про прогрес науки, в якій вона розвинулася. Базовими у випадку, що розглядається, є поняття «бібліотечно-інформаційний ресурс» та «інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів».

Метою статті є аналіз змісту деяких основних і семантично пов'язаних з ними понять стосовно інтеграції бібліотечних інформаційних ресурсів в умовах масового й успішного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи сучасних бібліотек.

Очевидно, що процес інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів освітньої галузі і, відповідно, процес формування пов'язаної з ним терміносистеми мають бути відображеними у формуванні галузевого сегмента інформаційного простору.

Відповідно до прийнятої на сьогодні концепції, предметом діяльності бібліотек є документ, тобто матеріальний об'єкт, що містить інформацію в зафіксованому вигляді й спеціально призначений для її передачі в часі й просторі. Бібліотечний фонд – це зібрання документів, що надаються бібліотекою для суспільного використання, а бібліотечний інформаційний ресурс – це сукупність даних, організованих для ефективного одержання достовірної інформації [1]. Цю концепцію у свій час відстояв Ю. Н. Столяров [2] у дискусії з "інформаційниками", провідними виразниками ідей яких були В. В. Скворцов [3], а в Україні – М. С. Слободяник [4].

За сучасних умов зазначена концепція є хибною. Для того, щоб переконатися в цьому, достатньо відкрити сайт будь-якої провідної бібліотеки. У розділі про електронні ресурси можна побачити багато посилань на об'єкти, які ніяк не можуть бути названі документами, якщо, звичайно, не присвоювати цю назву системним блокам комп'ютерів або хост-машинам потужних інформаційних серверів. Це різноманітні бази даних (бібліографічних, реферативних, повнотекстових документів), електронні бібліотеки різного призначення, електронні журнали, що не мають друкованих аналогів, а також електронні енциклопедії, словники й довідники, підручники. І, нарешті, різні електронні онлайн-інформаційні сервіси (віртуальна бібліографічна довідка, електронна доставка документів, електронні перекладачі з різних мов, електронні засоби опрацювання інформації – DM, DSS тощо). Крім того, саме слово «ресурс» (від французького «ressource») означає "джерело чого-небудь, деякі засоби, запаси, можливості, які за необхідності можуть бути використані". Поняття "ресурс" – збірне і щоразу потребує конкретизації.

Отже, враховуючи вищевикладене, за сучасних умов інформаційний ресурс у бібліотечній діяльності – це організована сукупність джерел інформації й інформаційних послуг. При цьому головним джерелом інформації є документний фонд бібліотеки, додатковими джерелами – фонди споріднених бібліотек, а також орендовані бази даних й інформаційні об'єкти з мережі Інтернет, до яких є відкритий доступ. Але хіба не є окремо взятий бібліотечний документ джерелом інформації для читача або для бібліотекаря під час виконання ним аналітико-синтетичного опрацювання?

Робота із джерелами не є новою для бібліотекарів, адже нею вони займалися за всіх часів. Але раніше ця частина їхньої діяльності залишалася, певною мірою, другорядною. У зв'язку з формуванням інформаційного простору й переходом до суспільства знань, робота із джерелами в бібліотеці виходить на перший план. Ігнорування цього факту в бібліотекознавстві у свій час негативно позначилося на планах і програмах підготовки фахівців у сфері бібліотечної справи. Нове розуміння сутності бібліотечного інформаційного ресурсу повинне відповідно вплинути на методіку підготовки фахівців і кадрову політику в бібліотеках.

Наступним питанням, що вимагає вирішення, є з'ясування того, що може бути вкладене в поняття «інтегрований бібліотечно-інформаційний ресурс». Проблема інтеграції інформаційних ресурсів вже давно є темою численних наукових досліджень, які, з одного боку, зумовлені бурхливим розвитком інформатики в сучасному світі, а з іншого – самі є спонукальними для розвитку інформаційних технологій. У загальній теорії до інтеграції ресурсів, незалежно від їхнього характеру й походження, є два підходи [5]. Перший з них (вертикальна інтеграція) передбачає створення на основі наявних ресурсів нової складнопідрядної ієрархічної структури. У другому (горизонтальна інтеграція) допускається певна автономність складових. У першому випадку йдеться про створення певної монопольної структури, у другому – забезпечується підвищена життєздатність системи.

Відповідно, є два підходи до інтеграції інформаційних ресурсів. Перший з них ґрунтується на створенні потужної загальної бази даних, що потребує значних зусиль для забезпечення доступності і життєздатності загального ресурсу. У другому випадку інтеграція забезпечується завдяки створенню проміжного шару – так званих метаданих [5].

Дещо інакше це питання було поставлено у бібліотечному середовищі. Першим цю проблему виявив Н. С. Карташов [6] ще в 80-х рр. минулого сторіччя. У той же період проблема формування єдиних фондів також розроблялася Є. Т. Селіверстовою в Україні. Науковець запропонувала таке визначення поняття «єдиний фонд»: «під єдиним фондом ми розуміємо систему фондів бібліотек, координованих взаємозалежним комплектуванням, єдиним довідковим апаратом, системою депозитарного зберігання, перерозподілу й взаємного використання фондів» [7]. Неоднорідний, незалежний характер розподілених бібліотечно-інформаційних ресурсів, відсутність належної мотивації у власників цих ресурсів тривалий час стримували процеси інтеграції в бібліотечному середовищі.

Нині поява інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках змушує інакше підходити до вирішення зазначених питань. Тепер вже інтегрувати доводиться не тільки фонди, але й усі доступні джерела інформації та інформаційні послуги. З'явилася й достатня мотивація для здійснення такої діяльності. Її прояви особливо помітні в освітньому середовищі, що стало результатом нової парадигми в освіті: рівний доступ до якісної освіти й освіта упродовж усього життя.

Отже, головною метою і основним завданням інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів стало забезпечення рівного доступу до інформації всім користувачам, незалежно від їхнього статусу й місцезнаходження. Отже, пропонується розглядати процес інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів у трьох вимірах: за контентом, за охопленням й у просторі (рис. 1).

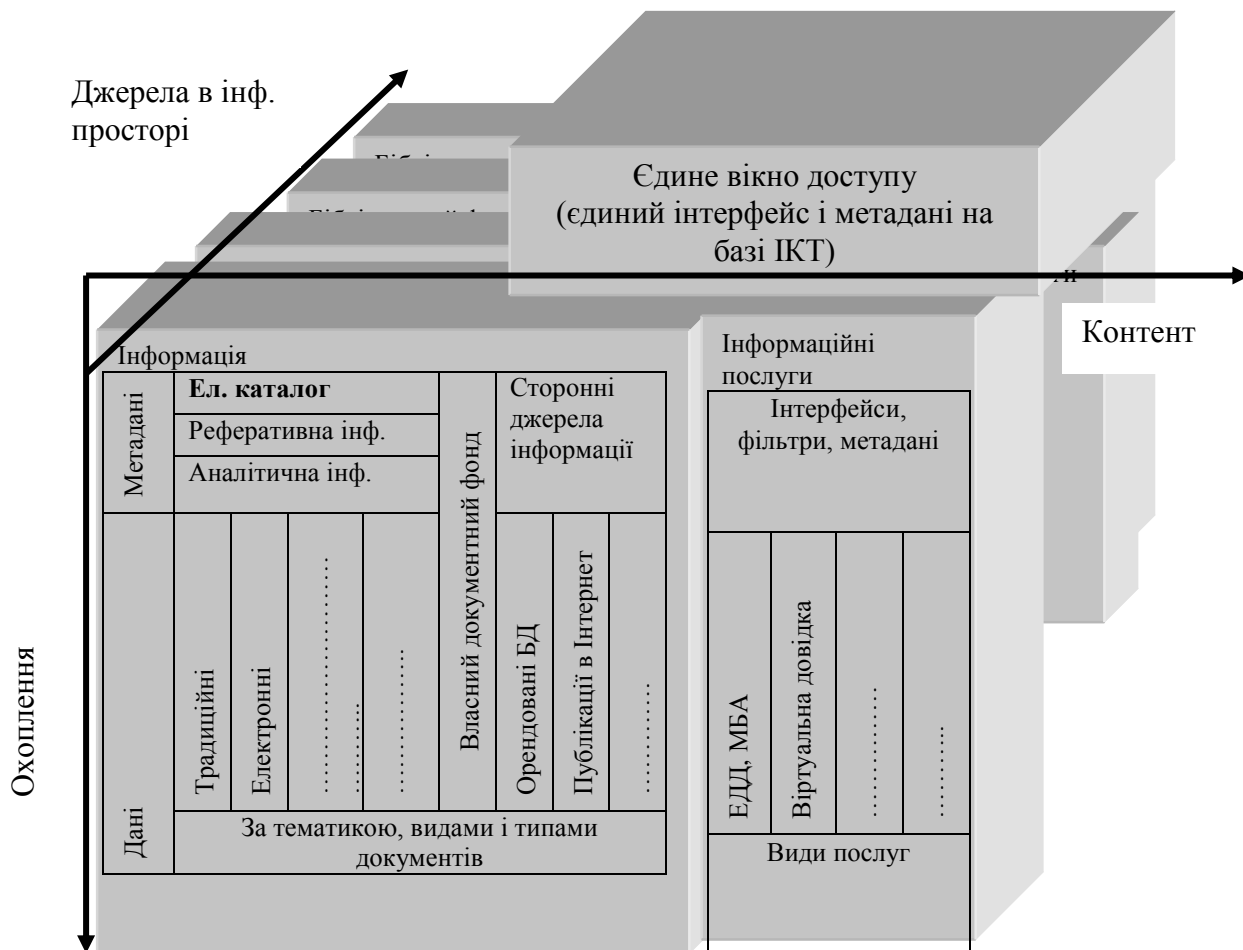

Рис. 1. Структура інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу

Основою інтегрування бібліотечно-інформаційного ресурсу в сучасних умовах є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) з усіма утвореними ними інтерфейсами, шлюзами, метаданими. Вони природно утворюють єдине вікно доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів, що є запорукою рівного доступу всіх користувачів до сучасних знань, незалежно від їхнього статусу й місцезнаходження. ІКТ забезпечують охоплення даних за тематикою, видами і типами інформації та інформаційних послуг, а також об'єднання територіально розподілених ресурсів. Електронний каталог тривалий час вважався ключовою ланкою в процесах інтеграції бібліотечних ресурсів. Багато зусиль було витрачено на створення корпоративних електронних каталогів [8]. Нині умови дещо змінилися: наявні автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС) вже забезпечують

ефективний пошук у безлічі автономних каталогів, тому немає потреби обов'язково створювати єдиний електронний каталог. Сумісність форматів машиночитних бібліографічних описів у нових умовах забезпечується численними системами перекодування [8]. Інтеграція даних на традиційних носіях забезпечується традиційно: шляхом складання договорів, угод, узгодження координаційних планів зі спільного аналітико-синтетичного опрацювання документів тощо.

Отже, інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів забезпечується уніфікованим інтерфейсом і єдиним доступом до неоднорідних, незалежних і територіально розподілених ресурсів.

Поява нових технологій і зміни на ринку інтелектуальної праці зумовлюють виникнення нових термінів у вже сформованих терміносистемах. Одним із них є термін «репозитарій». Репозитарій у сучасних інформаційних системах – це місце, де зберігаються й підтримуються будь-які дані [9–10]. Найчастіше дані в репозитарії зберігаються у вигляді файлів, доступних для подальшого поширення у мережі. У бібліотечному середовищі цей термін з'явився на противагу депозитарію, призначення якого – зберігати обов'язкову документацію обмеженого попиту. На відміну від депозитарію, призначення репозитарія – усіляко заохочувати багаторазове використання бібліотечних документів, що зберігаються в ньому. Головна відмінність між поняттями «репозитарій» і «електронна колекція» або «електронна бібліотека» полягає в тому, що в репозитарії основний наголос робиться на цифровому характері інформації, що зберігається в ньому.

Нижче наведено таблицю, в якій відображено зміст базових понять щодо процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів і деякого семантичного оточення, пов'язаного з ними.

Базові поняття з інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів

Бібліотечно-інформаційний ресурс – організована сукупність джерел інформації й інформаційних послуг, що надається користувачам бібліотеки на встановлених умовах	Редакція автора
Інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів – процес забезпечення уніфікованого інтерфейсу і єдиного доступу до неоднорідних, незалежних і територіально розподілених даних і бібліотечних послуг	Редакція автора
Репозитарій – складова бібліотечно-інформаційного ресурсу, де зберігаються й підтримуються дані, призначені для багаторазового використання	Редакція автора
Інформація – відомості, що сприймаються людиною й (або) спеціальними пристроями як відбиття фактів матеріального або духовного світу в процесі комунікації	ГОСТ 7.0-99 Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения
Комунікація – керована передача інформації між двома або більше особами й (або) системами	Там само
Документ – матеріальний об'єкт із закріпленою в ньому інформацією для передачі її в часі й просторі	Там само
Бібліотека-допозитарий – бібліотека, на яку покладено обов'язок постійного зберігання максимально повного бібліотечного фонду з метою звільнення фондів інших бібліотек регіону від маловикористованих друкованих творів й інших документів	Там само
Фонд – упорядкована сукупність документів, що відповідає завданням і профілю бібліотеки або інформаційного центру й призначена для використання та зберігання	ГОСТ 7.76-96 СИБИБД Комплектование фонда документов. Библиографирование. Каталогизация Термины и определения
Реферативна база даних – бібліографічна база даних, яка містить бібліографічні записи, що містять інформацію про зміст документа (анотацію або реферат)	Там само
Повнотекстова база даних – текстова база первинних даних, що містить повні тексти документів	Там само

Література

1. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения: ГОСТ 7.0-99.
2. Столяров, Ю. Н. Библиотечное дело в опасности / Библиотечное дело – 2003. Материалы конференции. – М. : МГУКИМ. – 2003. – С. 27–29.

3. *Скворцов, В. В.* Современная концепция библиотеки : материалы конференции / В. В. Скворцов // Библиотечное дело – 2002. – М. : МГУКИМ. – 2003. – С. 31–39.
4. *Слободяник, М. С.* Концептуальна модель гібридної бібліотеки / М. С. Слободяник // Нові обличчя бібліотек та організацій: від надії до партнерства і професіоналізму. – Судак. – 2001. – С. 79–81.
5. *Воронин, В. А.* Интеграция: сущность, стратегия, механизмы / Воронин В. А. – М. : У Никитских ворот. – 2010. – 271 с.
6. *Карташов, Н. С.* Совершенствование механизма функционирования ТБО / Карташов Н. С, Гукова В. Г. // Сов. библиотековедение. – 1986. – № 1. – С. 35–40.
7. *Селиверстова, Е. Т.* Становление и пути развития единого библиотечного фонда // Сов. библиотековедение. – 1985. – № 5. – С. 3–14.
8. *Воройский, Ф. С.* Формирование и эксплуатация интегрированных баз данных информационных систем / Воройский Ф. С, Кузнецов М. В., Моздор С. В., Хомутов А. В. – М. : ВИМИ. – 1987. – 28 с.
9. *Кудрявцев, К. Я.* Создание баз данных / К. Я. Кудрявцев. – М. : МИФИ. – 2010. – 154 с.
10. *Градобоева, Н. В.* Некоторые проблемы инкорпорации информационных ресурсов библиотеки гуманитарного вуза в международные базы данных / Н. В. Градобоева. – М. : Символ, 2010. – 474 с.
11. *Панцхава, Ш. И.* Основы баз данных / Ш. И. Панцхава. – М. : Изд-во МГОУ. – 2010. – 164 с.